

Opschudding in Eernewoude,

het drama van Froukje Hayes

door J. Nieuwland

Af en toe treft men kleine berichtjes in de krant aan over de vondst van een kinderlijkje in een toilet of hotelkamer, daar kennelijk achtergelaten door een moeder die er anders geen raad mee wist. Het idee dat een moeder zich van haar kind ontdoet door het ergens achter te laten en prijs te geven aan verwaarlozing, vervult ons met afschuw. De moeders, die vaak wel worden opgespoord, blijken doorgaans jonge meisjes te zijn, meestal evenzeer slachtoffer van hun ongewenste en onbedoelde zwangerschap als hun omgebrachte kind. Hulpverlening is volgens alle betrokken autoriteiten tegenwoordig beter op zijn plaats dan strafvervolging. In vroeger eeuwen trad de overheid in dergelijke gevallen zonder schroom op als een streng zedenmeester. De sporen hiervan treft men aan in de rechterlijke archieven, zoals dat van het Hof van Friesland. Bestudering van de achttiende eeuwse procesdossiers levert veel informatie op over de achtergronden van deze trieste gevallen. We krijgen een kijkje in de intieme privé-sfeer van verbroken relaties, ongewenste zwangerschappen, heimelijke bevallingen en daarmee krijgen we een beeld van de zeden en gebruiken op het gebied van vrijen en trouwen in het achttiende eeuwse Friesland. Kindermoord is met abortus en tevondelingleggen een misdrijf dat voornamelijk door vrouwen lijkt te zijn gepleegd. Ongewenste zwangerschappen kwamen vroeger veel voor. Als een aanstaande moeder was voorzien van een verloofde, volgde er snel een zogenaamd gedwongen huwelijk. De zondaars die zich voortijdig hadden vergrepen aan de huwelijksgeneugten, kwamen er met een berisping van kerk of ouders genadig van af. Minder gunstig was het lot van een meisje dat geen kandidaat voor het huwelijk had, bijvoorbeeld omdat de vader al was getrouwd, of omdat hij ontkende de vader te zijn. Het lot van deze ongehuwde moeders was doorgaans zeer hard; hen wachtte armoede, terwijl ze alle achting hadden verloren. Het waren gevallen vrouwen. De zwangerschap was voor hen alles behalve een tijd van blijde verwachting en vaak waren ze na negen maanden ten einde raad. Alhoewel de ingreep lang niet door alle bevolkingsgroepen wordt geaccepteerd en de politieke discussie nog steeds doorsuddert, weten de meeste vrouwen, die ongewenst zwanger zijn, de weg te vinden naar abortusklinieken of ziekenhuizen, waar ze kunnen worden geholpen zonder verantwoording te hoeven afleggen aan zedenmeesters. In vroeger eeuwen bestond de mogelijkheid van abortus niet. Er werd geëxperimenteerd met kruidendrankjes waar van de uitwerking onzeker en zelfs lang niet altijd zonder gevaar was. De illegale aborteur of engeltjesmaker, die zijn werk met breinaald en zeepsop verrichtte, is een betrekkelijk modern verschijnsel, ontstaan aan het einde van de vorige eeuw. Het kwam voor dat vrouwen zich in hun wanhoop van hun kind ontdeden vlak na de bevalling. Doorgaans hadden ze geprobeerd hun zwangerschap voor de omgeving te verbergen. Met de toenmalige mode van wijde rokken ging dit wellicht iets gemakkelijker dan tegenwoordig, maar vaak vermoedde de omgeving wel onraad. Nadat de bevalling in het geheim had plaatsgevonden, werd het kind met de nageboorte in een sloot of beerput geworpen in de hoop dat er geen haan naar zou kraaien. Hoeveel kans van slagen deze opzet maakte is niet bekend, maar het zal duidelijk zijn dat de daderessen terdege rekening moesten houden met de argwanende belangstelling van omwonenden. De sociale controle was zowel in de steden als op het platteland groot. Bij de ons bekende zaken zijn de grote steden Leeuwarden en Harlingen flink vertegenwoordigd; dertien van de zestig gevallen spelen zich hier af. De overige gevallen zijn tamelijk gelijkmatig gespreid over de hele provincie. Het gaat daarbij om die gevallen waarbij een daderes bekend en vervolgd is. Het aantal gevallen waarvan de dader niet bekend was, is ons niet bekend. In het hiernavolgende zullen we een geval van kindermoord, dat van Froukje Hayes uit Eernewoude, eens nader belichten.

Opschudding in Eernewoude

Op dinsdagavond 26 mei 1733 kwam de boerin Jeltje Fridses met haar zoontje terug van het melken. Ze roeiden ten westen van het dorp toen ze een pak in het water zagen drijven. Ze keerden de boot om het pak beter te kunnen bekijken. Het werd opgevist en op de mastbank gelegd. Het bleek een dweil te zijn die was dichtgebonden met een zwart lint. Jeltje werd 'met vrees bevangen' en durfde het pak niet verder te openen. Een paar schippers die in de buurt lagen, werden te hulp geroepen. Het pak bleek het lijkje van een pasgeboren kind te bevatten. De aanwezigen kwamen tot de

conclusie dat de autoriteiten hierin moesten worden gekend. De vrouw van één van de schippers, een zekere Neeltje Hayes, een zuster van Froukje, vond dat degene die het pak had gevonden de dorprechter van Eernewoude, Claes Liuwes, ook maar moest waarschuwen. Deze kwam, gevolgd door zeer veel nieuwsgierigen uit het dorp. Hij nam het lijkje in bewaring en waarschuwde zijn superieuren bij het Nedergerecht van Tietjerksteradeel in Bergum. Kennelijk bestond er niet veel twijfel over de herkomst van het lijkje, want nog dezelfde avond kwam Wiebe Tjebbes, bijzitter van het Nedergerecht, met enige gerechtsdienaars naar het dorp om Froukje Hayes over het voorval nader aan de tand te voelen. Ook de vindster van het lijkje verklaarde naderhand dat ze wel geruchten had vernomen over een mogelijke zwangerschap van Froukje Hayes.

In steande frou allinnich

We weten niet zoveel over deze Froukje Hayes. Leeftijd en geboorteplaats zijn niet bekend. In de doop en lidmaten registers van de Hervormde Kerk van Eernewoude komt ze niet voor; evenmin werd haar naam in naburige dorpen aangetroffen. Bij toeval werd ontdekt dat Froukje de dochter was van ene Haje Idserts; de moeder is onbekend. Haje was afkomstig uit Wartena en liet daar ook de eerste twee kinderen dopen. Van lateren werden geen dopen aangetroffen. Was het gezin misschien onkerkelijk geworden? Froukje was ongetrouwd en woonde zelfstandig in een huisje in Eernewoude. Ze verdiende de kost als veenarbeidster. Ze had al tamelijk lang vaste verkering met Bauke Allerts, een jongeman van 26 jaar, geboren en getogen Eernewoudster. Het leven was bij hen sterker geweest dan de leer, want het jonge stel had 'een seer veele en groote vleselijcke conversatie' met elkaar gevoerd. Bauke had zijn vriendin omtrent de eventuele vleselijke gevolgen van deze conversatie gesust met een trouwbelofte. Deze gevolgen waren echter niet uitgebleven. Froukje was zwanger geworden en had hierover met niemand anders gesproken. Wel klaagde ze veel over misselijkheid en buikloop. Waarschijnlijk op grond van deze klachten waren er wel geruchten over een zwangerschap van Froukje, maar deze had steeds ontkend zwanger te zijn. De getuigen verklaarden later deze geruchten wel eens te hebben vernomen. In de nacht van 15 op 16 mei was Froukje heimelijk bevallen van een jongetje.

Een achtervolging in de venen

Toen de gerechtsdienaars in Eernewoude aankwamen, troffen ze Froukje niet thuis. Wel was er een aantal vrienden van haar aanwezig. Weer buiten gekomen, zagen ze dat Froukje probeerde te ontsnappen in een roeiboortje. Er volgde een langdurige achtervolging van bijna twee uur in de plassen en petgaten rond Eernewoude. Toen Froukje inzag dat ze zou verliezen, gaf ze de moed op en sprong over boord met de bedoeling zich te verdrinken. De achtervolgers wisten haar echter uit het water te vissen. Froukje werd meegenomen naar Bergum om daar te worden verhoord en in voorlopige hechtenis te worden genomen. Volgens de gerechtsdienaars was ze erg in de war, 'seer gealtereerd' terwijl ze geweldig jammerde.

Voor het verhoor

De volgende dagen werden Froukje en andere dorpeelingen die iets van de zaak afwisten verhoord in Bergum. Daarna werd de zaak doorspeeld aan het Hof van Friesland, de hoogste rechtbank in deze provincie, die bevoegd was over zaken van een dergelijk gewicht te oordelen. Het Hof was gevestigd in de Kanselarij aan de Tweebaksmarkt in Leeuwarden, waar enige eeuwen later het Rijksarchief was gevestigd. Froukje bekende dat ze in de nacht van 15 op 16 mei was bevallen van een jongetje. De vader was Bauke Allerts. In eerste instantie verklaarde ze alleen te zijn bevallen en het kind zelf in een dweil gewikkeld en daarna verdronken te hebben. Wel wierp ze de schuld op Bauke: 'Och waartoe ben ik gekomen, het is al zijn schuld, want het is nu al vier jaar geleden dat hij mij heeft trouw beloofd'. Op transport naar Leeuwarden had ze tegen een bewaker gezegd dat ze om die schelm moest sterven en dat het kind nu veertien dagen oud zou zijn geweest. In Leeuwarden wijzigde Froukje haar verklaringen. Bauke Allerts kreeg bij de tweede lezing een veel actievere rol toebedeeld. Het kind zou in zijn bijzijn ter wereld zijn gekomen en door hem in een dweil zijn gewikkeld en verdronken, terwijl Froukje vanwege de bevalling nog half in zwijm zou hebben gelegen.

Stille Bauke

Het Hof wenste Bauke ook aan de tand te voelen over zijn aandeel in de zaak. Aan het Nedergerecht van Tietjerksteradeel werd verzocht hem te verhoren, met name over zijn handel en wandel tijdens de nacht waarin Froukje was bevallen. Kennelijk wist men bij het Hof echter ook wel dat Bauke zelf niet stond te popelen om zijn aandeel toe te lichten, want in dezelfde brief werd het Nedergerecht geadviseerd om ook bij zijn kosthuis te informeren.

Bauke's aandeel wordt inderdaad niet duidelijk, want hij had zich uit de voeten gemaakt. Vrienden van hem verklaarden echter dat ze op de bewuste avond wel bij Froukje aan huis waren geweest om koffie te drinken. Daarna waren ze naar de herberg gegaan 'om daar een mingelen bier te drinken'. Of Bauke daarna nog weer naar Froukje terug is gegaan blijft onduidelijk. Zijn vlucht duidt op een slecht geweten. In het algemeen was het voor mannen niet moeilijk zich in dit soort zaken vrij te pleiten. Ze konden ontkennen de vader van het kind te zijn en werden daarbij vaak geloofd. Ook konden ze verklaren dat er meerdere mannen waren die met de moeder omgang hadden gehad. Zelfs wanneer de moeder in uiterste barensnood onder ede aan de vroedvrouw' de naam van de vader bekend maakte, legde dit slechts een betrekkelijk klein gewicht in de schaal. Het is niet onmogelijk dat Froukje Bauke eerst heeft willen ontzien en dat ze hiervan terug kwam toen ze merkte dat ze alleen voor de gevolgen zou moeten opdraaien. Ook kan het zijn dat ze op advies van de haar toegewezen verdediger zoveel mogelijk schuld van zich probeerde af te wentelen. Bij de bepaling van de strafmaat was ieders aandeel in de zaak van groot belang; dat ze beiden verantwoordelijk waren voor dit ongeluk, deed voor het strafrecht minder ter zake. Hoe het ook zij, Bauke's aandeel blijft onduidelijk.

Voor de Heren

Op 12 juni presenteerde de Procureur Generaal een voorlopige aanklacht aan de raadsheren (rechters) van het Hof van Friesland. Er kon nu een keus worden gemaakt uit twee procedures. Wanneer de verdachte had bekend of wanneer de raadsheren de aanklacht overtuigend bewezen achtten kon worden besloten tot een soort snelrecht waarbij de verdachte vrijwel geen recht had op verweer. Het kwam voor dat kindermoordenaressen via deze zogenaamde 'extra-ordinaris-procedure' binnen veertien dagen na de bevalling werden ter dood veroordeeld. In het geval van Froukje Hayes lagen de zaken niet zo eenvoudig en daarom werd besloten tot een volwaardig (ordinaris)proces. Bij deze procedure was er voor de verdachten zelfs een voorziening voor gratis rechtsbijstand geschapen. De acht oudste advocaten kregen een vergoeding van 200 gulden waarvoor ze waren belast met de verdediging van de gevangenen die in voorarrest zaten. In dit geval werd de advocaat Scipio Boccama Viglius belast met de verdediging. Voor de Procureur-generaal was de zaak duidelijk: er was een kinderlijkje en alles wees op moord door verdrinking. Het was daarbij van essentieel belang te weten of het kindje levend ter wereld was gekomen. Slechts dan was er, juridisch gezien, sprake van moord. Om dit te bepalen werd er door enige doktoren lijkschouwing verricht. Zij kwamen tot de conclusie dat het om een voldragen kind ging dat na de geboorte had geleefd. Het bewijs hiervoor werd geleverd door de zogenaamde longenproef. Middels sectie werd een stukje longweefsel weggenomen en in het water gelegd. Bleef dit drijven, dan hadden de longen zich ontplooid en had het kind dus geademd en 'dus' geleefd. Zonk het, dan was het kind levenloos ter wereld gekomen. Over de waarde van dit bewijs liepen de meningen sterk uiteen. De advocaat van Froukje achtte dan ook niets bewezen. De medische stand was volgens hem op dit punt te sterk verdeeld. Op de verklaringen van doktoren kon men volgens hem in het algemeen geen staat maken. >Hoe geleerder, hoe verkeerder=. De verdediging volstond verder met een vlammend betoog voor de verdachte, waarbij zoveel mogelijk schuld op Bauke Allerts werd geschoven. Froukje zou tijdens de bevalling in zwijm zijn gevallen en zich verder niets meer herinneren en zich van alle handelingen onthouden hebben. Bauke had het kindje in de dweil gewikkeld en in het water gegooid. De advocaat kon echter geen enkele getuige produceren die iets van deze visie kon ondersteunen en daarom legde zijn betoog weinig gewicht in de schaal.

Een hard en een zacht vonnis.

Het Hof wees vonnis over Froukje op 28 november 1733. Ze werd schuldig bevonden aan de onmenselijke wreedheid van kindermoord, want ze had >een kleijn onnoosel kind in een dweil

gebonden en in het water vermoord=. Over Bauke's aandeel werd in het vonnis niet gerept. Froukje werd veroordeeld om door de scherprechter in een zak te worden verdrongen in de stadsgracht bij het blokhuis, waar thans de gevangenis staat. Daarna moest het lichaam op het schavot worden tentoongesteld met in één hand een pop. Dit was de strengste straf voor vrouwen die zich op deze manier van hun kind ontdeden. Over de uitvoering van het vonnis is ons niets bekend omdat hierover geen archivalia bewaard zijn gebleven. Vooralsnog moeten we er maar van uitgaan dat het zonder pardon is uitgevoerd. Bauke is kennelijk toch gevangen genomen in de maanden na Froukjes gevangenneming. Het Hof gaf per brief aan het Nedergerecht van Tietjerksteradeel tenminste opdracht hem uit hechtenis te ontslaan en hem >wegens gepleegde hoererij soodanigh te corrigeren en te straffen als U in goede justitie verstaan sal te behoren=, tenzij er nieuwe feiten aan het licht kwamen. Dit betekende dat de zaak voor hem met een sissier afliep; waarschijnlijk kreeg hij een boete.

Bauke trouwde in 1739 te Eernewoude. Hij liet daarna verscheidene kinderen dopen. De eerste dochter heette.... Sjoukje, de tweede Ybeltje, enzovoort.

Nabeschouwing

De overheid trad hard op tegen deze kindermoordenaressen. Vanaf 1702 was dit de achtste maal dat de doodstraf werd voltrokken. In 1734 werd deze voor de laatste maal toegepast. Daarna volstond men (nou ja) met doorgaans een combinatie van geseling, brandmerking, te pronkstelling met een pop en enige jaren tuchtstraf en tenslotte verbanning uit de provincie. Hoewel deze straffen nog zwaar zijn, valt ten opzichte van de doodstraf toch een zekere verzachting te constateren. Er was kennelijk weinig begrip voor de wanhopige situatie waarin deze vrouwen zich bevonden. De wet werd toegepast op een voor ons twintigste eeuwse ongeken kille manier, zonder aandacht voor verzachtende omstandigheden. Daarbij is het opvallend hoe gemakkelijk de vaders buiten schot bleven. In het geval van Froukje leidde de vlucht van Bauke kennelijk niet tot strafvermindering. Eigenlijk werden de mannen alleen gestraft wanneer hun aandeel bij de bevalling en verdrinking van het kind onomstotelijk vaststond. In 1774 verhief de bekende Franeker hoogleraar Petrus Camper zijn stem tegen de harde behandeling van deze vrouwen. Als medicus richtte hij de meeste aandacht op de bewijskracht van de longenproef. Deze moest volgens hem met de nodige voorzichtigheid worden toegepast. Een positieve uitkomst bewees volgens hem lang niet altijd dat het kind had geleefd. Het achterliggende motief voor de publicaties van Camper was echter mededogen met deze vrouwen die het slachtoffer werden van de strenge wetten. Wetten, gemaakt door mannen die vergeten waren hoe sterk de driften bij de jeugd soms konden zijn. Camper had zelf een terechtstelling meegemaakt van een meisje dat haar verleider op het schavot nog in het openbaar vervloekte. Volgens hem was het een misverstand kindermoord op te vatten als moord in koelen bloede; het waren wanhoopsdaden. Zwangerschap maakte volgens hem een vrouw van nature al zwaarmoedig. Deze vrouwen stonden er daarbij nog eens alleen voor en wisten dat ze na de bevalling de smaad en verachting van hun omgeving nog moesten dragen. Volgens Camper waren deze vrouwen tegen de tijd van de bevalling net zo van hun zinnen beroofd als mensen die zelfmoord pleegden. De remedie die hij voorstelde, was het stichten van vondelinghuizen waar de moeders de kinderen konden afleveren. Hoewel hiervoor in de Franse tijd wel plannen zijn geweest, zijn in Friesland nooit vondelinghuizen gesticht. Wel werden af en toe vondelingen in weeshuizen opgenomen. Het probleem van de ongewenste kinderen is, zij het gewijzigd, tot vandaag blijven bestaan. De discussie over abortus is er een voortzetting van. Ook komt het nog steeds voor dat er lijkjes worden gevonden van pasgeboren kinderen die door de moeder, of door de beide ouders, kennelijk aan de dood zijn prijsgegeven. De straffen zijn gelukkig wel gewijzigd.